

Inträngande analys av hemlöshetens komplexitet

Hans Swärd. **Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?** 269 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1998. ISBN 91-44-00719-1.

Recensent: Jan Halldin, med dr och överläkare, Socialmedicin, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Hemlöshet och hemlösa har under senare år varit ett återkommande tema i olika massmediala socialreportage i Sverige. Reportagen har ofta beskrivit hemlösheten ur ett förenklat och ensidigt perspektiv.

Det är därför extra välkommet att det nu kommit ut en inträngande svensk bok i ämnet med titeln »Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?» skriven av Hans Swärd, docent vid Socialhögskolan, Lunds universitet. Boken framställer hemlöshetens hela komplexitet med olika förklaringsmodeller dels på strukturell samhällsnivå, dels med utgångspunkt i den enskilde individen.

Boken består av fyra delar och omfattar åtta olika kapitel, epilog, två appendix samt en uttömmande lista på 226 referenser.

Utifrån några svenska skönlitterära verk ges redan i prologen anslaget till den fortsatta analysen. Luffaren Bolle i Harry Martinssons roman från 1948 »Vägen till Klockrike» var cigarmakare men blev i slutet av 1800-talet av med detta arbete. Cigarmakarna kom nämligen då att ersättas av maskiner. Orsaken till att Bolle stöttes ut och blev luffare var därför strukturella förhållanden.

I P C Jersilds bok »Stumpen» från 1973 lägger uteliggaren och alkoholisten Stumpen ansvaret på sig själv när det gäller orsaken till den egna hemlösheten. En kurator från det svenska 60-talssamhället försöker dock få honom på andra tankar och se situationen utifrån att överheten dvs samhället har »slagit ut» honom.

Utgångspunkterna i författarens framställning anger han själv vara tre olika aspekter på hemlöshet, nämligen

hemlöshet som samhällsproblem, hemlöshet som tema i den offentliga debatten och hemlöshet som livssituation.

Hemlöshetens historik

Swärd har också studerat hemlösheten ur ett historiskt perspektiv. Han analyserar hemlöshetsfrågan under de senaste 150 åren och hur denna fråga har följt förändringarna i övrigt i Sverige från fattig- till välfärdsstat. En modell hur den svenska hemlöshetsdiskussionen har sett ut under olika perioder från 1850 och framåt presenteras också.

Författaren redogör för och diskuterar de »klassiska» svenska hemlöshetsundersökningarna alltifrån »1912 års män» – en artikel i Social tidskrift 1913, över bland andra makarna Inghes bok: »Den ofärdiga välfärden» 1967, till Stenberg, Svanström och Åhs bok: »Uteliggarna i välfärdssamhället» 1989.

I dessa undersökningar möts olika intressen såsom förändrings- och vetenskapsintressen. Genom att i undersökningarna lyfta fram de hemlösas vardagsliv med olika beskrivningar av nöd och elände har hemlöshetsproblemet gjorts synligt. Detta bl a för att få myndigheterna att ingripa och förbättra förhållandena för de hemlösa.

Däremot har analyser av hemlöshetens orsaker och utbredning fått en mycket underordnad roll. Det senare tyder enligt min mening på att det svenska forskarsamhället inte har intresserat sig för dessa frågor.

Många faktorer försvårar forskningen

Redan i början av boken tas problemen i hemlöshetsforskningen upp. Svårigheterna med att bygga upp en systematisk och långsiktig kunskap är ett sådant. På 1960- och 70-talen kom flera svenska avhandlingar i ämnet, men när hemlösheten på 70- och början av 80-talen inte längre var lika aktuell minskade också forskningsintresset som nu sedan slutet av 1980-talet emellertid åter ökat i världen även om Sverige ligger på efterkälken.

Det är svårt att göra studier av människor som saknar bostad och som därför inte kan nås på någon adress. Det saknas också internationellt antagna definitioner på hemlöshet varför det är problematiskt att jämföra siffror på antalet hemlösa mellan olika länder och huvudstäder. Att få till stånd representativa intervjuundersökningar är ofta bekymmersamt då det vanligtvis saknas

kunskap om hemlöshetspopulationens storlek varför det är svårt att göra strategiska urval. Det blir av denna anledning också ofta omöjligt att generalisera resultaten.

Det finns huvudsakligen två sätt att studera orsaker till hemlöshet. Det första är orienterat mot de hemlösa, vars liv beskrivs utifrån den enskilde personens situation och egenskaper.

Det andra är att utifrån samlad kunskap, statistiska uppgifter m m analysera utvecklingstendenser och försöka förklara hur hemlöshet kan uppstå och förändras.

Det första angreppssättet kan kritiseras på grund av svårigheter att utifrån enskilda fall generalisera problemen, det andra på grund av att det i många länder inte finns tillgång till uppgifter om exempelvis hur många personer som står utanför bostadsmarknaden.

Swärd anger att det är svårt att i hemlöshetsforskningen undvika en rad metodologiska problem och att man är tvungen att leva med en del av dem.

Intervjuer med hemlösa

Swärd har valt att försöka spegla hemlöshetens komplexitet genom att intervju de hemlösa själva och på så sätt undersöka hemlöshetsgenererande processer och studera olika hemlöshetsförlopp.

Utifrån intervjuerna har han i boken valt ut några livshistorier, som speglar olika kategorier av och problemställningar kring hemlöshet, exempelvis med följande rubriker: En »gammal» hemlös: Göran; Arbetslöshet och hemlöshet: Ivan; Kvinnor, hemlöshet, fattigdom och manliga strukturer: Inga och Sara osv. De individuella livshistoriernas sammankoppling med strukturella förhållanden inom samhällsekonomin, bostadsmarknaden, arbetsmarknaden och socialpolitiken analyseras och diskuteras i boken.

Diagnostiska kategoriseringar av hemlösa kopplas ibland ihop med förklaringar av hemlösheten. Det talas om hemlösa alkoholmissbrukare, hemlösa psykiskt sjuka m fl. Under de senaste 15 åren har man pekat på en »ny» hemlöshet i och med att nya hemlösa, bl a ungdomar, kvinnor, blandmissbrukare och olika invandrargrupper, identifierats. Swärd vill, liksom en del amerikanska forskare, varna för den omfattande kategoriseringen av hemlösa. I vårt samhälle är det många som dricker alkohol, har vacklande psykisk hälsa och är utan

arbete, men de allra flesta av dessa har bostäder.

Som en forskare frågar sig, varför skall vi just kategorisera de hemlösa efter diagnoser när vi inte kategoriserar de bofasta i t ex fast boende sjuka, fast boende missbrukare, fast boende ungdomar osv.

Swärd finner att fattigdom är den gemensamma nämnaren för alla dem som han intervjuat, vilket också överensstämmer med min uppfattning.

Det medicinska perspektivet alltför perifert

Det som Swärd endast perifert berör i sin bok är det medicinska perspektivet, dvs sjukdomspanoramata samt hälso- och sjukvårdsbehoven hos de hemlösa. Hemlöshetens koppling till psykisk sjukdom och till avinstitutionaliseringen inom psykiatri diskuteras dock något.

Boken skulle behöva kompletteras med en redogörelse för framför allt olika kroppsliga symtom och sjukdomar, inte minst olika infektionssjukdomar, som konsekvens av och ibland även som bidragande orsak till hemlöshet. Många hemlösa kommer inte i kontakt med vårdapparaten trots stora behov. Det saknas i boken en diskussion om orsakerna till detta och om hur vårdapparaten skall utformas för att nå de hemlösa.

Rekommenderas till läkarkåren

Sammanfattningsvis vill jag, trots viss avsaknad av det medicinska perspektivet, varmt rekommendera Swärds bok till läkarkåren. Boken kommer ut vid en tidpunkt då alla olika intressenter och aktörer inom området, inte minst politiska beslutsfattare, behöver fördjupad kunskap om hemlösheten. Då är Swärds bok en lämplig läsning.

Jag vill avsluta med författarens egna ord, vilka tveklöst visar vilken sida han ställer sig på när det gäller de hemlösa. Utifrån bokens skildringar av fem hemlösa män som tillsammans i olika perioder under hela 1900-talet varit hemlösa och dessutom uteliggare skriver Swärd följande slutord: »Jag är säker på att de här männen inte har valt fattigdom, förnedring, umbäranden och inspärning. Vad de har valt bort är risken för ett ännu sämre liv. De har valt bort ett samhälle som inte givit dem tillräckligt utrymme. De har valt bort oförstående myndigheter och risken för kränkt respekt.» •

Ett läkarpars memoarer

Maj Levander-Lindgren, Lennart Lindgren. **I kopparormens tecken.** 298 sidor. Huddinge: Mej Communications, 1997. ISBN 91-630-6300-X.

Recensent: Carl-Magnus Stolt, överläkare vid Södra Älvsborgs sjukhus samt verksam vid institutionen för humaniora, informatik och samhällsvetenskap, Karolinska institutet, Stockholm.

Det stora är inte vad man njutit, upplevt eller fått – utan det man skapat och vad andra minns. Det är vad som blir kvar. Orden är hjärtläkaren Maj Levander-Lindgrens. Hon dog i cancer 1997 och hade då bakom sig ett långt liv i medicinens tjänst. Sina hågkomster hann hon inte fullt skriva färdigt, men maken och kollegan Lennart Lindgren har avslutat memoarerna, som nu ges ut under titeln »I kopparormens tecken».

Skildrar kända läkarpersonligheter

Boken har främst intresse för den som är intresserad av svensk medicinsk nutidshistoria. Dess absolut mest läsvärda partier är skildringarna av kända läkarpersonligheter som exempelvis den första svenska kvinnliga medicinprofessorn Nanna Svartz och den store toraxkirurgen Clarence Crafoord. Den sistnämnde är ju tveklöst en av vårt sekels största svenska läkare, och skildringen av honom tycker jag ger, åtminstone för mig, nya insikter om denna pionjärs personlighet. Vi kan bland annat läsa om hans stora musikaliska talang – en egenskap som uppenbart gått i arv (sonen Gert var violinist och sonsonen Wille är ju ett känt namn i dagens musikliv).

Verksamma i Umeå och Stockholm

Maj och Lennart Lindgren fann varandra redan under medicinstudierna i Stockholm i slutet av 1930-talet. Deras äktenskap var lyckligt men barnlöst. Det sistnämnda innebar att Maj kunde hänge sig åt sin karriär – och det gjorde hon. Läkarpraktik varvades med forskning, som kröntes med avhandling och disputation (med bl a Jerzy Einhorn som en av opponenterna). Makarna

förblev inte Stockholm trogna utan flyttade till Umeå, som sedan 1958 haft en medicinsk högskola. Där var de med om de år på 1960-talet när Umeå universitet startade.

Akademiska världens orättvisor ett tema i boken

Bokens omslag pryds av prins Eugens monumentala fresk på Karolinska sjukhuset föreställande den klassiska läkarsymbolen – ormen som ringlar runt staven. Därifrån härrör också bokens titelns kopparorm, i vars tecken författarna verkat. Lennart Lindgrens läkarliv har varit gynekologens och förlossningsläkarens. Han intar i boken en mer lågmäld attityd – som den formuleringsskickliga hustruns assistent. Maj, som var med vid den första pacemakerinläggningen i världen 1958, blev så småningom chef för pacemakerenheten på Karolinska sjukhuset. Där utvecklade hon tidigt datoriserad journalföring. Hon framstår som något av en pionjär i det sammanhanget, även om man ur källkritisk historisk synvinkel givetvis måste vara medveten om att en självbiografi av det här slaget inte ensam kan ligga till grund för historieskrivning. Det kan man också ha i åtanke när man tar del av ett intressant tema i boken, nämligen den akademiska världens lömska strider och orättvisor. Maj skriver mycket om sådant hon råkat ut för och i en efterskrift kommenterar maken Lennart detta. Man kan avslutningsvis konstatera att det säkert inte var lätt att vara begåvad och framåtsträvande kvinna i medicinens dåförtiden mycket manliga värld! •

Förlossningsläkare debuterar med novellsamling

Anders Tejler, överläkare vid kvin- Anokliniken på sjukhuset i Varberg, debuterade 1998 med novellsamlingen »En amiral i urringningen och andra berättelser» (Lund: Bokförlaget Bläckfisken. ISBN 91-973-409-0-1). Det genomgående temat är människans längtan efter den riktiga kärleken. Att han tidigare skrivit för scenen låter sig anas i hans frodiga och visuella berättarteknik. •